

Výstava v letohrádku Hvězda o emigraci z porevolučního Ruska a její možné přesahy

Jakub Hauser

The Exhibition at the Hvězda Summer Palace About Emigration From Post-Revolutionary Russia and its Possible Overlapping

Abstract: The first plan of the presentation within an extremely challenging seminar entitled “Museums and their international audiences” organised by the National Museum was a short presentation of the exhibition of the Museum of Czech Literature that has been dedicated to interwar emigration from the area of the former Czarist Russia to Czechoslovakia, a major exhibition organised this year in the premises of the Hvězda Summer Palace. The purpose of the paper was not only to contribute to the promotion of the exhibition, nor would that be a sufficiently good reason for the exhibition that was trilingual and therefore completely open to both the English and the Russian-speaking visitors. The presentation was supposed to feature the other goals of the exhibition, which aimed further than simply presenting a closed historical chapter.

Keywords: Museum of Czech Literature, Hvězda Summer Palace, emigration, exile, the exhibition entitled the “Experience of Exile”

Výstava *Zkušenost exilu*, jejíž relativní velikost (na poměry instituce) byla umožněna finanční podporou z prostředků programu NAKI II, vznikla ve spolupráci několika institucí, ve kterých výzkum tématu ruského, ukrajinského a běloruského exilu probíhá: Slovanského ústavu AV ČR, Slovanské knihovny Národní knihovny ČR, na přípravě se podílel Národní filmový archiv i Národní galerie. Výstava shromáždila materiály z dlouhé řady sbírkotvorných institucí, z mnoha archivů a soukromých sbírek.

Kromě horizontálního řezu tématem ve smyslu co nejširšího zachycení stopy, kterou zde zanechala ruská, ukrajinská a běloruská emigrace prakticky ve všech oborech lidské činnosti, nám šlo zejména o to ukázat, jaký byl postoj oficiálních představitelů mladé republiky, jejích institucí, ale i široké veřejnosti, v níž panovala alespoň do doby hospodářské krize široká shoda na nutnosti podat pomocnou ruku lidem prchajícím ze země rozvrácených revolučními událostmi a občanskou válkou.

Pro uvedení do kontextu si dovoluji pár slov k tématu výstavy: odhaduje se, že z území kolabujícího Ruského impéria

uprchlo v porevolučních letech a v letech občanské války až kolem dvou a půl milionu lidí – příslušníků všech společenských vrstev, mnoha národností a prakticky celého spektra politické orientace – od monarchistů přes konstituční demokraty po socialisty-revolucionáře či menševiky. Do Československa proudili emigranti z Ruska různými trasami: východní cestou přes Vladivostok spolu s československými legiemi, severní přes Pobaltí, Polsko, a jižní cestou po evakuaci „bílých“ armád z Krymu, přes Cařihrad a Balkán. Díky velmi příznivým podmínkám do ČSR přesídlilo na začátku dvacátých let z Cařihradu i ruské gymnázium se studenty i profesory či Ukrajinská svobodná univerzita z Vídně. Praha se díky československé pohostinnosti stala předním centrem ruského, ukrajinského a běloruského kulturního života a získala přívlastky jako Ruský Oxford či Ruské Atény. Etablovala se mimo jiné i jako hlavní sídlo představitelů strany socialistů-revolucionářů, nejsilnější politické strany v době před Říjnovou revolucí.

Výstava je široce rozkročena mezi tématy každodennosti ruské a ukrajinské exilové

Mgr. Jakub Hauser
Památník národního
písemnictví
hauser@pamatnik-np.cz

komunity, odborníků v různých – humanitních, technických i přírodovědných oborech, výtvarného umění, literatury, paměťových institucí exilové komunity, až po oblast divadla a filmu. Podává tak obraz emigrace jako fenoménu spojeného zejména s představou kulturního obohacení, společenského přínosu, s představou toho, že investice do integrace emigrace se v meziválečném období mladému Československu dalece vyplatila a bohatě vrátila.

Původně jsme hledali způsob, jak vést paralelu k současné situaci či alespoň nějakým způsobem tematizovat současnou místní komunitu pocházející ze zemí bývalého Sovětského svazu a diskutovat téma současného exilu ze zemí bývalého Sovětského svazu. Všechny způsoby přímého odkazování mezi historií a současností se ale ukázaly jako příliš banální či násilné a v průběhu vytváření výstavy se utvrdilo její setrvání v historické rovině. Věříme, že toto rozhodnutí výstavě neubrало na obecnějším vyznění ve smyslu představení možného přístupu k fenoménu emigrace.

Předpokladem úspěšné integrace exulantů do československé společnosti byla mimo jiné i masivní finanční podpora, známá jako „Ruská pomocná akce“, bezprecedentní a v mezinárodním kontextu výjimečná podpora emigraci, která umožňovala příchodům dokončit vzdělání v rodném jazyce, pokračovat v profesních dráhách, byla zacílena i na potřebné z řad exulantů: děti, staré lidi a invalidy. Jaká byla motivace Československa, aby vyčleňovalo peníze ze státního rozpočtu na pomoc a integraci exulantům z Ruska? Kromě víry v brzký kolaps bolševické diktatury a v to, že se celý exil bude moct v nejbližších letech vrátit domů, aby přispěl k budování nových demokratických států na území bývalého carského impéria, to byla i snaha ukázat schopnost mladé republiky přes veškerou složitost budování nového státu podat pomocnou ruku druhým. Svoji roli hrála nepochybně i v té době ještě živá myšlenka slovanské sounáležitosti.

Výstava podle očekávání vzbudila velký zájem potomků meziválečných exulantů,

místních současných národnostních menšin i návštěvníků ze zemí, z jejichž území emigrace přicházela. Pro první jmenovanou skupinu představuje důležitou událost: hovoří o osudech původně úzce provázané komunity a pro mnohé návštěvníky představuje velmi osobní svědectví o okolnostech příchodu jejich rodičů či prarodičů do Československa, a tedy i svědectví o jejich vlastní identitě. Pro mnohé rodiny byla příležitostí přímo se podílet na vzniku výstavy a prezentovat archiválie vztahující se k osudům jejich předků.

Pro druhou jmenovanou skupinu návštěvníků – místní národnostní menšiny – je v mnohých případech také podstatná a dokázala – jak ukázaly reakce návštěvníků – prostřednictvím historických témat do určité míry snad i přispět k posílení identifikace s místním prostředím. Jako jeden z typických příkladů může posloužit fenomén tzv. pražské školy ukrajinských básníků: u nás relativně málo známých autorů, kteří ale patří ke kánonu ukrajinské literatury. Pro tuto skupinu diváků je výstava podstatná jako informace o tom, jak významná byla Praha pro kulturní identitu exilových komunit, pro uchování a formování zejména ukrajinské a běloruské identity. Některé exponáty mohly být dokonce vnímány jako vyjádření empatie i se složitou dnešní situací – například mapa Ukrajiny ze začátku dvacátých let pojatá jako politická karikatura – mapa, na níž je území země trháno na kusy okolními mocnostmi.

Ačkoli je výstava orientovaná i na vysloveně zahraniční publikum, diváckou základnu tvoří samozřejmě především místní diváci. Jedná se ale o výstavu, která se pokouší přispět k pozitivnímu posunu ve vnímání fenoménu migrace; resp. představit meziválečné Československo v tomto světle – jako místo, které bylo svého času přes složitou ekonomickou a společenskou situaci prvních poválečných let schopné nabídnout pomocnou ruku lidem přechajícím před občanskou válkou, ze země, v níž zkolabovaly prakticky veškeré existující společenské struktury.